

позики які видавалися на поліпшення умов утримання продуктів його господарства, а також для зростання його підсобного заробітку. Наприклад, щоб не продавати овес, сіно чи худобу за низькими цінами восени, селянин брав кредит на декілька місяців і «очікував» такої ціни, яка б його вдовольнила. Сюди ж відносяться позики, які видавалися селянам, які їхали на заробітки, що дозволяло їм не брати завдатку, не найматися до першого ліпшого підрядчика, а вибирати добре оплачуване місце;

позики, які збільшували витратну частину бюджету позичальника. До таких слід віднести розтратні кредити, від яких селянин міг і повинен би утриматися, наприклад, витрати на придане дочки, на свята та ін.

Відомий економіст В.А.Косінський писав про споживчий кредит: «...оскільки споживчий кредит задовольняє особисті потреби, то будь-які заходи щодо заохочення цього виду кредиту з народногосподарської точки зору мають таке ж значення, як і по відношенню до кредиту виробничого» [3: 21].

Окрім товариств дрібного кредиту в Україні як вже згадувалось вище кредитуванням населення займалися й комерційні банки. В кредитній практиці комерційних банків того часу переважали ломбардні кредити під заставу золота, срібних монет, векселів і цінних паперів.

Все вищезазначене свідчить про те, що протягом 19-20 ст. в Україні була створена розгалужена мережа кредитно-фінансових установ різних типів: банки, кредитні товариства, позичково-ощадні товариства та ін. Через них здійснювалося кредитування всіх верств населення. В нинішніх умовах переходу до ринкової економіки цей досвід може бути використаний як науковцями, так і практиками.

Література

1.Витанович І. Історія українського кооперативного руху. Із праць історико-фінансової секції НТШ. – Нью-Йорк: Товариство української кооперації, 1964. – 624 с. 2. Історія народного господарства Української РСР. – Т.1. – 259 с. 3.Косінський В.Ф. Учреждения мелкого кредита в Германии. –М.1901. 4.Лановик Б.М., Матисякевич З.М., Матейко Р.М. Історія господарства: Україна і світ. – К.1995. – 309 с. 5.Міщенко В.І., Корогод Г.І Становленні розвиток кредитно-фінансової системи на Сумщині (19 – поч. 20 ст.). – Суми: Слобожанщина, 1999-76 с.

Анотація

Розглядаються історичні етапи розвитку кредитування населення кредитними закладами в Україні.

Annotation

Charakterized historikal stages of evolution of given credit to population by credit establishments in Ukraine.

УДК 368. 811

Михайло Кланків

Види забезпечення фінансово-кредитних зобов'язань

Фінансові зобов'язання в процесі підприємницької діяльності найчастіше виникають на основі надання кредитів, позик та гарантій. Найближчими за сутністю є поняття «кредит» і «позика». У широкій господарській практиці вони вживаються як взаємозамінні, а тому види їх забезпечення можуть бути аналогічними. Разом з тим, вони мають деякі відмінності. Відомо, зокрема, що у практиці Міжнародного банку реконструкції і розвитку, термін «позика» (Loans) застосовується переважно у діяльності власне МБРР, то термін «кредит» (Credits) – переважно лише у діяльності Міжнародної асоціації розвитку (МАР), яка є філією МБРР. «Кредити» МАР відрізняються від «позик» МБРР тим, що останні є переважно безпроцентними і мають більш вигідні умови погашення [1: 11]. У дещо давнішій польській фінансовій практиці позикою називано

« кредит із ввічливості », оскільки він теж надавався, як правило, на безплатній основі [2: 3].

Сучасні автори здебільшого шукають відмінність між кредитом і позикою передусім у тому, що кредит (фінансовий) є прерогативою лише банківської діяльності, а позика у грошовій формі може надаватися різними небанківськими закладами на підставі угоди цивільноправового характеру, який стає визначальним щодо характеру самої операції. [3: 33]. Отже, якщо стороною зобов'язання є банк, то цей договір пропонують називати кредитним, а якщо інша організація, наприклад, ріелтер, – то вже договором про надання позики [4: 52]. Окремі автори висловлюють переконання, що термін « позика » може застосовуватися лише для означення операцій з передання у тимчасове, безоплатне користування майна, а не грошових коштів [5: 43].

Форми надання кредитів є, як відомо, найрізноманітніші.

В найбільш звичайному і поширеному варіанті кредитор позичає гроші, щоб в пізнішому терміні отримати від боржника еквівалент також у грошовій формі. Це типовий фінансовий кредит.

У другому варіанті продавець продає свій товар в кредит з таким розрахунком, щоб в пізнішому терміні отримати еквівалент вже в грошах. Це товарний кредит.

В третьому варіанті кредитор дає гроші дебітору, щоб пізніше отримати еквівалент в товарах або інших цінностях, чи послугах. Це вид авансового кредиту.

У четвертому випадку при видачі кредиту на боці боржника стає третя особа, котра виступає в постаті його гаранта, поручителя і тим самим сприяє росту солідності боржника. Це форма заставного кредиту.

У п'ятому варіанті кредитор довіряє боржнику гроші або іншу майнову цінність з ясним визначенням, що на своє побажання кредитор може отримати ті самі вартості, які передав, а не лише їх грошовий еквівалент. Еквівалент може отримати лише у випадку, коли він (кредитор) передав повноваження боржнику на збут (продаж) своїх товарів чи майна. Це кредит довір'я [6: 30]. Безумовно, перелік їх може бути доповненим і розширеним з огляду на прояв кредитними відносинами різних інших формальних ознак. Виходячи з цього, спеціалісти стверджують, що основними формами кредиту є комерційний, банківський, державний, міжнародний, іпотечний, споживчий [7: 3-6].

У зв'язку із великою палітрою видів кредитних відносин, окремі спеціалісти вважають за потрібне в'яснити певні непорозуміння, які виникають у зв'язку з інтерпретацією терміну « кредит ». На їх думку, навіть тепер у суспільному середовищі він широко асоціюється передусім із банківським кредитом. Однак, банківський грошовий кредит, як виявляється, є лише найбільш розвинутим, а проте одним із багатьох видів, форм кредитів, які використовуються у господарському обороті. Поряд з ним, а деколи і попереду нього, використовуються, щонайменше, ще два види кредиту:

- товарний кредит;
- авансовий (заставний) кредит [8: 38].

Види забезпечення цих кредитів теж є різними. Вони залежать не тільки від форми надання кредитів, але й інших характерних рис, як, наприклад:

- величини кредиту;
- юридичного статусу позичальника і осіб, що відповідають за повернення кредиту;
- фінансової кондиції позичальника: чим краща кондиція, тим менше вимагається забезпечення;
- величини типового та індивідуального ризиків, зв'язаних із виданням кредиту;
- характеру доступних форм забезпечення кредиту і обсягу відповідальності, а також коштів обслуговування процесу отримання цього забезпечення, оплати маніпуляційних (операційних) видатків;
- ступеню реальності надання забезпечення, виходячи з можливості задоволення претензій кредитора в найбільш короткий термін.

Фахова література обговорює різні способи ефективного забезпечення кредиторів від ризику неплатіжездатності їх боржників та послідовність їх застосування. Так, кре-

дитор у першу чергу може поглибити оцінку платіжездатності або ж поточний контроль за фінансово-господарською діяльністю свого боржника (адміністрування ризиком). У подальшому він може застосувати доступні йому правові форми забезпечення кредиту. Третім способом забезпечення можуть послужити нові фінансові механізми, властиві фінансовому ринку, здатні впливати на зменшення ризику (термінові контракти та інші форми фінансових деривативів) [9: 14]. Аналізуючи умови функціонування кредитного механізму в Україні в перехідний до ринку період, спеціалісти вказують на переважне застосування чотирьох форм забезпечення кредитів: застава, поручництво, гарантія і страхування [10: 135].

Більш конкретним є умовний поділ форм забезпечення кредиту на матеріальні та юридичні (правові), який початково був введений у науковий та господарський обіг і підтримується сучасними авторами [11: 149-151].

Забезпечення матеріального характеру полягає на передачі кредитору взамін за отриманий кредит еквівалентної або домовленої суми грошей, чи інших майнових цінностей. Воно може приймати форму:

- застави (кауції), котра полягає в тому, що заставадавець, або інша особа (гарант), надає кредитору забезпечення у виді: грошових засобів або інших валют, ощадних книжок на пред'явника, коштовностей та інших рухомих речей;

- блокади певних грошових коштів на відповідних рахунках у банках, або блокада депозитів позичальників;

- передачі рухомого майна під забезпечення кредитів. Тобто, здійснюється передача кредитором права власності на рухоме майно. При цьому, передані речі (машини, обладнання) можуть залишатися у безплатному користуванні позичальника, або іншої особи. Однак, тепер позичальник не може передати дану річ без згоди кредитора іншій, третій особі. Передані сировину і напівфабрикати позичальник може використовувати у виробництві, а вироблені товари реалізувати, при умові, що використані матеріали будуть замінені аналогічними. Тільки у випадку погашення своєї заборгованості позичальник повертає свої повні права на передані речі, про що у договорі передачі повинна бути зроблена спеціальна застереження.

Юридичне забезпечення передбачає можливість отримання кредитором належних йому сум від третіх осіб, або в створенні для кредитора привілейованого правового становища (примату) в поверненні кредиту у порівнянні з іншими кредиторами його боржника. У свою чергу воно виступає в кількох формах:

- поруки третьої особи згідно з діючим цивільним правом або вексельним правом (типу «аваль»). У першому випадку це є умова, в котрій третя особа (гарант) зобов'язується перед кредитором сплатити борг позичальника, якби останній цього не виконав. Вексельна порука є по-суті аналогічною і впливає із вексельного права. Обсяг і характер відповідальності аваліста відповідає обсягу і характеру відповідальності боржника. Подібною формою забезпечення також є гарантія, яку можуть надавати банки або інші юридичні чи фізичні особи;

- передачі (цесії) кредиторської заборгованості (вірительності), яка здійснюється при умові, коли позичальник чи третя особа має в розпорядженні кредиторську заборгованість, і частково може передати її на основі договору кредитору. Предметом такого поділу чи передачі можуть бути як готівка, так і інші матеріальні цінності. Як правило, також бажаною порукою можуть бути страхові поліси по страхуванню майна. Найбільше, однак, для цієї мети придатна кредиторська заборгованість позичальника, термін заплати по котрій припадає після терміну погашення його власної заборгованості;

- застави, предметом якої може бути кожне рухоме майно або майнові права, що надаються для продажу на ринку, або таке, котре може бути придатним для кредитора. Подібна застава може бути реалізована також на майнових правах, що впливають з векселів власних або трасованих. Застава має два види: загальний і банківський. Речі, котрі охоплені загальною заставою в моменті встановлення застави, повинні бути пе-

редані на зберігання кредиторю. Якщо ж застава має банківський характер, то позичальник (чи третя особа), не позбавляються права користування цими речами;

- іпотеки, на:

1. Нерухомості, що належать позичальнику чи третій особі.

2. Частині нерухомої власності, що становить співвласність.

Для встановлення іпотеки другого виду необхідна згода решти співвласників нерухомості. В цих випадках в основному маються на увазі будинки і споруди. Закон України «Про заставу» за іпотеку визнає заставу землі та нерухомого майна [12: 3].

Разом з очевидною надійністю названих форм забезпечення кредитів, їх використання вносить у відносини контрагентів по кредитних операціях деяку незручність. Ця незручність проявляється у відносній громіздкості укладення нотаріальних актів, заставних листів, особливо у випадках співвласності, а то і дещо вищою вартістю оформлення цих юридичних актів. Нарешті, істотна незручність випливає з того, що юридична й фізична особа, яка бажає отримати кредит, часто не володіє достатніми можливостями матеріального чи правового забезпечення кредиту. В кінцевому рахунку ці форми забезпечення кредиту теж можуть виявитися не цілком безпечними і для кредиторів. Зокрема, такими можуть виявитися засоби застави а також гарантії, які самі виказують потребу у взаємному захисті. У таких умовах найбільш доступною і відносно надійною формою фінансового забезпечення інтересів кредиторів може бути тільки страхування. Страхування кредитів, хоча і суттєво зменшилося в обсягах у порівнянні до початку 90-х років, як свідчить статистика, на сучасному українському фінансовому ринку знову стає одним із популярних видів страхового захисту. Так, хоча за підсумками діяльності страховиків у 2000 році ними було отримано тільки 679,6 млн. гривень страхових платежів, що у 3,5 раза вище аналогічного показника 1999 року. Цей вид страхування виявився також досить прибутковим для страхових закладів: виплати по страхових випадках у 2000 році склали лише 98,5 млн. гривень. Отже, показник фінансової збитковості склав лише 14 відсотків. Правда, цей показник може різко зрости у разі погіршення фінансово-господарської кон'юнктури.

Таким чином, страхування може розглядатися як надійна і зручна альтернатива усім іншим формам забезпечення. При цьому спостерігається і така залежність: попит на страхування зростатиме лише при умові зниження надійності інших форм забезпечення. Роль страхування при цьому може проявлятися двояко: шляхом страхування менш ненадійних форм матеріального та правового забезпечення (застав), або ж шляхом безпосереднього надання гарантій у виді страхування вимог. При цьому на думку німецького вченого Георга Шлесінгера, економічне значення такої гарантії, яку може надати страховий заклад на плановій, регулярній, професійній основі, яка приймає ознаки страхування, буде вигідно відрізнятися від тих гарантій, які лише спорадично надаються окремими господарськими суб'єктами. Тобто, при таких обставинах і у тих умовах, коли проявляється принцип колективного задоволення майбутніх невідомих потреб та можливість застосування закону великих чисел, вже давно почали спостерігати процес трансформації відносин типу «Забезпечення кредитів» у відносини типу «Страхування кредитів» [13: 84].

Література

1. Solarz Sławomir. Oddziaływanie Banku Światowego na politykę gospodarczą kredytobiorcy. Technika formułowania zaleceń i kontroli ich wykonania // Bank i kredyt. – 1993. – № 4. – С. 11 – 13.
2. Secomski K. Kredyt i ubezpieczenie // Przewodnik Ubezpieczeniowy. – 1937. – № 7. – С. 3 – 6.
3. Kukielka Jacek. Ubezpieczanie transakcji kredytowych // Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych. – 1998. – № 10. – С. 33.
4. Бубнова Кира. Страхование рисков, связанных с кредитованием на приобретение недвижимости // Финансовые услуги. – 1998. – № 9. – С. 52.
5. Рябко Людмила. О разграничении понятий «ссуда» и «кредит» // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. – № 11. – С. 43 – 45.
6. Halem C. O. Kreditversicherung. – Wiesbaden: Betriebswirtschaftlicher Verlag TH Gabler, 1964. – 230 с.
7. Мочерний Степан, Устенко Олександр. Кредит і кредитні відносини в контексті економічної власності // Банківська справа. – 2000. –

№ 5. – С. 3 – 6. 8. Lasota Katarzyna. Charakter prawny ubezpieczenia naleznosci factoringowych na tle ubezpieczen finansowych na przykladzie Polski i Niemiec // Prawo, Ubezpieczenia, Reasekuracja. – 2000. – № 2. – С. 38. 9. Nowotarska – Romaniak Beata, Tarasek Aleksandra. Ubezpieczenie kredytów bankowych zwiększa konkurencyjnosc bankowosci // Wiadomosci Ubezpieczeniowe. – 2000. – № 1, 2 А. – С. 13 – 18. 10. Гуцал І. С. Функціонування кредитного механізму в Україні в перехідний до ринку період. – Тернопіль: Збруч, 1999. – 312 с. 11. Gasió Robert. Zabezpieczenie kredytów // Rachunkowosc. – 1991. – № 9. – С. 149 – 151. 12. Закон України «Про застава» // «Голос України» від 11 листопада 1992 року, № 215 (465). 13. Schlesinger Georg. Kreditversicherung // Assekuranz – Jahrbuch. Т. 28. – Wien und Leipzig: Compassverlag, 1929. – С. 75 – 113.

Анотація

У статті розглядаються різні види кредитів та найбільш поширені юридичні і матеріальні форми забезпечення їх повернення. Підкреслюється зростаюче значення інструменту страхування.

Annotation

The article deals with various types of credits and the most wide spread juridical and material forms of providing their returns. The increasing meaning of the insurance instrument has been emphasized.

УДК 336.27

Наталія Галанун

До питання оцінки кредитного ризику

На сучасному етапі розвитку оцінки кредитного ризику особливого значення набувають всебічний аналіз та оцінка кредитоспроможності позичальника. У вітчизняній літературі практично немає обґрунтованих методик оцінки клієнта, що по суті є основним в оцінці банківського кредитного ризику. Це передусім пояснюється, по-перше, обмеженим використанням товарно-грошових відносин протягом тривалого часу, по-друге, тим, що для кредитних відносин були характерні не економічні, а адміністративні методи управління, які характеризуються високим ступенем централізації права прийняття остаточних рішень. Застосовувані в даний час і рекомендовані НБУ способи оцінки кредитоспроможності спираються головним чином на аналіз діяльності позичальників у попередньому періоді і орієнтовані на розв'язання розрахункових завдань. Така оцінка, не може вичерпно характеризувати роботу позичальника в наступному періоді.

На противагу цьому можна поставити використання більш сучасного, на нашу думку, методу оцінки клієнта, який включав би процес прийняття рішень на основі проведеного дослідження. Таким методом є визначення кредитного ризику на основі експертних оцінок, запропонований Н.Меджибовською [1: 24-32]. За цим методом процедура прийняття рішення передбачає виконання таких дій: відбір основних факторів, що впливають на прийняття рішень; формування вирішального правила на основі основних факторів; оцінки основних факторів і прийняття рішень з допомогою одержаного вирішального правила. Відповідно до даних положень пропонується експертна система «EXPERT», яка передбачає вибір п'яти основних характеристик позичальника, які дають комплексне уявлення про кредитоспроможність позичальника:

1. Дієздатність;
2. Репутація;
3. Капітал;
4. Наявність забезпечення позики;
5. Стан економічної кон'юнктури.

Відповідно до цього складається схема залежності факторів і показників кредитоспроможності.